

Verlag expertsessie protest

19 juni 2021

Protest is een onderwerp dat in de Nederlandse samenleving steeds meer aandacht krijgt. Mede daarom werkt het ministerie van BZK momenteel aan een verkenning van het onderwerp protest. De conceptversie hiervan is vooraf gedeeld met de deelnemers. BZK ziet vragen rondom protest als relevante achterliggende factoren voor beleidskwesties op meerdere terreinen. Het doel van deze sessie met experts uit zowel de wetenschap als de bestuurspraktijk is om op hoofdlijnen de stand van het denken te bespreken en om handelingsperspectieven voor de overheid te identificeren.

De opzet van de sessie was om eerst de analyse te bespreken en vervolgens de handelingsperspectieven uit te werken. In praktijk liepen deze punten door elkaar. Daarom is de samenvatting van de sessie op basis van onderwerpen gecategoriseerd.

Algemene punten

- De laatste jaren zien een nieuwe vorm van protest ontstaan: bottom-up, leiderloos en met een sterke onlinecomponent. Dit maakt protest aan de ene kant meer toegankelijk, maar zorgt ook voor nieuwe uitdagingen voor het openbaar bestuur.
- Het aantal demonstraties neemt toe sinds de financiële crisis van 2008, we zitten nu in een golf waarvan we niet weten wanneer het toppunt is bereikt.
- In Nederland is de protestbereidheid relatief laag t.o.v. bijvoorbeeld Frankrijk. Dat heeft ook te maken met de poldersamenleving. Veel groepen zijn vertegenwoordigd in onze overlegstructuur. Deze zijn echter niet voor iedereen toegankelijk.
- Zowel de vraag- als de aanbodzijde van protest zijn belangrijk voor een succesvolle mobilisatie van mensen. Protest is altijd gebaseerd op onvrede, maar een grote mate van onvrede resulteert niet altijd in veel demonstraties. Daarvoor heb je organisaties en organisatoren nodig.

Professionalisering en verticale polarisatie

- De vraag is of er sprake is van een vorm van professionalisering van protest. Volgens sommigen wel. Dit zou kunnen komen door het hogere opleidingsniveau van de bevolking en/of door het verspreiden van algemene kennis (mede mogelijk gemaakt

door sociale media). We zien dat protesten steeds beter worden voorbereid. Zo nemen protestgroepen hun eigen journalisten en advocaten mee. Dit is niet volledig nieuw, de kraakbeweging of de protestbewegingen tegen kernwapens gebruikten vergelijkbare tactieken.

- Aan de andere kant zien we ook tekenen van onprofessionaliteit. Demonstreren is door sociale media heel gemakkelijk geworden. Het is relatief eenvoudig om een poster te maken en online te delen. Het is echter veel lastiger om mensen daadwerkelijk te mobiliseren.
- Tegelijkertijd zien we dat de verticale polarisatie toeneemt. De groep die een kloof voelt jegens de overheid wordt bovendien steeds manifester. Dit uit zich tijdens protesten in gevechten met de politie die als 'streetlevel bureaucrat' de overheid vertegenwoordigt. Dit zorgt voor dilemma's in de lokale driehoek, omdat deze protestgroepen steeds onvoorspelbaarder worden.
- Het aantal niet aangemelde demonstraties neemt toe. We zien dat de actiegroepen die zich wel en niet aanmelden wezenlijk van elkaar verschillen.

Rol publieke opinie

- De publieke opinie is bepalend in het succes van protest. Tijdens de boerenprotesten kwam het kantelpunt toen de media zich tegen de protesten begonnen te keren, mede door de verregaande acties van het Farmers Defence Force. Hierdoor sloeg de publieke opinie om.
- Geweld speelt daarbij een complexe rol. In sommige gevallen draagt het bij aan het behalen van de doelen, maar het kan soms ook negatieve aandacht creëren en draagvlak verminderen.
- Er is weinig academisch onderzoek gedaan naar de invloed van de publieke opinie op protest. Steun voor verschillende protestgroepen verschilt significant. Ook zijn er verschillen in hoe de steun voor deze protestgroepen verloopt door de tijd heen.

Uitdagingen

- Dilemma grondrecht van demonstratie versus openbare orde. Er is een continue balans die gevonden moet worden tussen het grondrecht om te demonstreren aan de ene kant en de bescherming van de openbare orde aan de andere kant.

- Protest wordt vaak gezien als openbare orde kwestie. Op lokaal niveau worden de keuzes gemaakt, bijvoorbeeld over wel of niet door laten gaan van een demonstratie. Daarvoor moet de burgemeester voornamelijk rekening houden met de risico's voor de openbare orde. De grieven die spelen zijn meestal echter niet lokaal maar landelijk. Hoe kunnen we deze discrepantie overkomen?
- Hoe ga je om met hetgeen dat protest wil communiceren? Hoe zorg je ervoor dat de boodschap geadresseerd wordt? Wat is hierbij de rol van de overheid en de politiek, bijvoorbeeld in het kader van normstelling? En hoe vul je deze rol in als je zelf een actor in het conflict bent? Er is weinig onderzoek gedaan naar hoe je als openbaar bestuur kan normeren en wat de rol van normeren is.
- **In gesprek? Zo ja, met wie?** Het is belangrijk om demonstranten naar je toe te halen en met ze te praten. Om die dialoog aan te gaan is er echter wel een leider of aanspreekpunt nodig. Door het bottom-up karakter van veel hedendaagse protesten is het moeilijker om een contactpersoon aan te wijzen. Sociale media maken het voor iedereen mogelijk om zijn of haar eigen grieven in een protest te 'pluggen'. Door deze nieuwe organisatorische vormen van protest, oftewel connectieve actie, zijn grieven heterogener geworden. Sommige groepen zijn ook niet meer bereid om te praten en kiezen er bewust voor om geen gesprekspartner aan te wijzen. Als reden hiervoor worden verticale polarisatie en een groeiend anti-overheids sentiment aangehaald. Tevens willen deze groepen vaak geen verantwoordelijkheid dragen voor hun achterban. Het gebrek aan bereidheid om het gesprek aan te gaan is een grote uitdaging voor het openbaar bestuur. Met wie moet de overheid praten, en wat als de wil om te praten niet wederzijds is?
 - Bij *connectieve actie* plukt iedereen zijn eigen grieven en wil niemand naar voren komen, grieven zijn heel heterogeen geworden. Tegelijkertijd geeft het iedereen de mogelijkheid om boosheid te uiten. Dat kan als positieve ontwikkeling gezien worden.
 - Volgens de theorie van Bart Brandsma (zie literatuursuggesties) dient de overheid zich als verbinder te richten op de zwijgende meerderheid. Door zich te richten op het probleem en de dialoog daarover aan te gaan, voorkom je polarisatie.
 - Het is echter de vraag hoe de overheid deze zwijgende meerderheid bereikt. Protesten hebben tegenwoordig vaak geen duidelijke lijn, dus dan creëer je dat als overheid zelf. De overheid kiest in feite zelf een vertegenwoordiger met wie zij aan tafel gaat. Het is het institutionaliseren van een vaak niet-geinstitutionaliseerde groep. Bij een leiderloze actie-groep is de overheid dus soms de actor die zelf een leider creëert.
 - Alternatief: kijk naar de grieven die onder deze bewegingen liggen in plaats van geforceerd naar een vertegenwoordiger op zoek te gaan. Moet er meer aandacht gaan naar het *leren* in plaats van het *beheersbaar* maken van protest?
- **Ondermijnend?** Wanneer wordt protest ondermijnend? Het ligt voor de hand om strafbaar gedrag als duidelijke lijn aan te houden. Maar kan ook niet-strafbaar gedrag ondermijnend zijn, zoals bijvoorbeeld een doodskist voor een politicus? Belangrijke nuance: geweld bij demonstraties komt weinig voor, en als het voorkomt is er vaak maar bij een klein deel van de demonstranten sprake van geweld.

Literatuursuggesties

- Bart Brandsma (2016). *Polarisatie: inzicht in de dynamieken van wij-zij denken*. BB in Media 2016.
- Jeroen Bakker, Daphne Cornelisse, Sarha Mohamed, Mirko Tobias Schafer en Joris Verbeek (2021). *Van Scherm naar Straat*. Utrecht dataschool: <https://dataschool.nl/nieuws/van-scherm-naar-straat/>

Deelnemers

Vanuit de wetenschap

Mirko Schäfer, Associate Professor, Utrecht University
 Jeroen Bakker, Junior Researcher, Utrecht Data School
 Jacqueline van Stekelenburg, Hoogleraar Sociale verandering en conflict, Vrije Universiteit Amsterdam
 Bert Klandermans, Emeritus Professor Sociale verandering en conflict, Vrije Universiteit Amsterdam

Vanuit het beleid

Thomas Zandstra, afdelingshoofd Democratie, BZK
 Claartje Brons, programmamanager Versterking Democratie en Bestuur, BZK
 Pèpin Cabo, coördinerend beleidsmedewerker Politieke Ambtsdragers en Weerbaarheid, BZK
 Dion Coomans, beleidsmedewerker Versterking Democratie en Bestuur, BZK
 Carine Kleine Haar, beleidsmedewerker Politieke Ambtsdragers en Weerbaarheid, BZK
 Savannah Mellendijk, beleidsmedewerker Inrichting Openbaar Bestuur, BZK
 Hella van de Velde, kenniscoördinator Democratie en Bestuur, BZK
 Warsha Kenhai, beleidsmedewerker Constitutionele Zaken en Wetgeving, BZK
 Erik-Jan van Dorp,
 Bas van Benschop, senior juridisch adviseur, J&V
 Ilona Chmoun, beleidsmedewerker, SZW
 Marlijn van de Kuijlen, adviseur Regioburgemeester Eenheid Noord-Holland
 Joost Keemink, adviseur veiligheid & crisisbeheersing, Nederlands Genootschap van Burgemeesters
 Michiel Geuzinge, adviseur openbare orde en veiligheid, Vereniging voor Nederlandse Gemeenten

Gespreksleiding

Hylke de Sauvage Nolting, beleidsmedewerker cluster Strategie, BZK